

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ, ЯК ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Розкрито вплив соціальних умов на розвиток людського потенціалу в епоху динамічних змін. Проаналізовано основні проблеми розвитку людського потенціалу в сучасних умовах соціально-економічної нестабільності. Розглянуто вплив показників на зміну рівня розвитку людського потенціалу в Україні.

Ключові слова: людський потенціал, соціально-економічний розвиток, розвиток людського потенціалу, зміни людського потенціалу.

Abstract

This study demonstrates the impact of social conditions on the development of human potential in an era of change and reform. The main problems of human potential development in the current conditions of socio-economic instability are analyzed. The influence of social conditions on the development of human potential in an era of dynamic change is revealed. The main problem of human potential development in the current conditions of socio-economic instability is analyzed. The affect of indicators on change of level of development of human potential in Ukraine is considered.

Keywords: human potential, socio-economic development, development of human potential, changes in human potential.

У сучасних наукових публікаціях істотного поширення набуває категорія «людський потенціал», яка розглядається, як фундаментальний чинник будь-яких соціальних перетворень та дозволяє набагато глибше, ніж дефініція «людські ресурси», ідентифікувати економічні, соціокультурні, екологічні та інші аспекти умов життя людини.

Створення умов для оптимізації та ефективного використання людського потенціалу є запорукою стратегічного успіху як для окремо взятої організації, так і для соціально-економічного зростання країни в цілому.

В силу того, що на сьогоднішній день в українській науці не існує єдиного підходу до визначення категорії «розвиток людського потенціалу», є необхідність узагальнити результати відповідних досліджень, проаналізувати ряд наукових робіт, що стосуються даної проблематики.

Від початку застосування в наукових текстах термін «людський потенціал» позначав чинники лише економічного розвитку окремої людини або сім'ї, регіону, країни, тобто частку працездатного й освіченого трудового населення, місце існування та трудової діяльності людини, якість управлінської праці, ефективно й раціональне функціонування працездатної частини населення тощо. Згодом у цей термін уключено чинники здоров'я населення, освіченість та інтелектуальні здібності працюючих, наближення праці до нових технологічних знань, досвід інтелектуальної роботи й т. ін. Нарешті лексема «людський потенціал» набуває повноти поняття, тому що подається в науковій літературі як система характеристик, котрі мають супроводжувати життя людини розвинутої країни. [1, с. 12].

Багато вчених розуміють «людський потенціал» як, рівень втілених у людині природних здібностей, талантів, рівня освіти, кваліфікації та їх здатності давати дохід. Вплив людського потенціалу на процес економічного зростання здійснюється через використання людських ресурсів (кількості, кваліфікації, якості менеджменту, вартості робочої сили) та ресурсу знань (суми наукової, технічної та іншої інформації) [2, с.8].

Авторський колектив [1, с. 18] зазначає, що розробка теоретичних підходів до оцінки людських здібностей як одного з різновидів капіталу зустрічається ще у працях класиків політичної економії У.Петті, А.Сміта, Д.Рікардо. Окремі елементи теорії «людського капіталу» були розроблені в першій половині ХХ сторіччя, але трансформація різних наукових знань в достатньо цілісну сучасну теорію «людського капіталу» відбулася наприкінці 50-х – початку 60-х років ХХ сторіччя. Найбільший внесок в її розвиток зробили Т. Шульц і Г.Беккер та їх послідовники Дж.Мінцер, Л.Туроу, Ц.Гріліхес,

М.Блауг, Дж.Кендрик, К.Б. Малліган, Х.С. Мартін, Д.Асемоглу, Дж.Ходжсон, Дж.Стігліц, М.Спенс, В.І. Макконелл, С.Л. Брю, Р.Лукас, Дж.Псахаропулос, Г.Патрінос та інші. Після 60-х років ХХ сторіччя практично у всіх визначеннях людського капіталу мова йде не тільки про знання, навички та здібності, що реалізуються, про зовнішнє стимулювання, а й про можливість їх придбання, про внутрішню мотивацію робітника.

Ми погоджуємось з науковцями, які визначають людський капітал як реалізовану частину людського потенціалу, сукупність таких елементів, як здоров'я, освіта, здібності, культура, навички, виробничий досвід, мотивації, що формуються та накопичуються впродовж життя людини шляхом фінансування та реалізуються нею з метою отримання прибутку.

Наявні визначення категорії «людський потенціал» доволі неоднозначні, але зосереджуються, як правило, на його ресурсній природі (як сукупності певних ресурсів, які можна використовувати для досягнення певних цілей) та ситуаційній складовій (як наявності певних обставин, за відсутності яких віддача від наявних у суб'єкта ресурсів знижується).

Усі дослідники даної категорії однастайні щодо обов'язковості безперервного розвитку складових людських ресурсів, людського потенціалу, людського капіталу та власне самої людини. Розуміння даного тезису притаманне й вітчизняним реаліям. Доказом цього є дані оновленої статистики Програми розвитку ООН, де представлено Індекс людського розвитку (ІЛР – значення та позиції) для 189 країн і територій, визнаних ООН, а також ІЛР з урахуванням соціально-економічної нерівності (ІЛРН), індекс гендерного розвитку (ІГР), індекс гендерної нерівності (ІГН) та розділ із п'ятьма інформаційними панелями. Загалом в Україні спостерігається тенденція до поступового покращення в сфері людського розвитку, але попереду ще чимало роботи: Україна перебуває на 88 місці у рейтингу з 189 країн, для яких вираховується ІЛР.

Індекс людського розвитку (ІЛР) – це підсумковий показник для оцінювання довгострокового прогресу людського розвитку у трьох основних площинах: 1) довготривале та здорове життя, 2) доступ до знань, 3) гідний рівень життя. Довге і здорове життя вимірюється середньою тривалістю життя. [3].

Слід зазначити, що незважаючи на значні перспективи для розвитку та вдосконалення людського потенціалу, на даний час у нашій країні підірвано процес його накопичення, що зумовлено такими факторами.

1. Погіршення якісних характеристик відтворення населення, (насамперед - здоров'я) та різке зниження конкурентоспроможності трудового капіталу. Здоров'я населення безпосередньо пов'язане з постійним погіршенням екологічної ситуації в країні, обумовленої техногенними змінами довкілля і фізичними змінами умов середовища життєдіяльності (кліматичні зміни, радіаційні забруднення, високе електромагнітне випромінювання, шуми, вібрації та ін.). Додаткову небезпеку становить низький рівень моніторингу за екологічно небезпечними для людини явищами навколишнього середовища і похідними від неї показниками стану здоров'я населення.

2. Розширення діапазону маргіналізації населення, поява так званої категорії “неомаргіналів”, тобто осіб з достатньо високим освітньо-професійним рівнем, які не знайшли прийнятної способу його реалізації, внаслідок чого за межею бідності опиниться значна частина зайнятого населення, що нерідко поєднує різні форми вторинної, третинної зайнятості і працює понад законодавчо встановлену тривалість робочого часу з тим, щоб досягнути соціально прийнятної рівня доходу. Зусилля, які докладаються урядом у цьому напрямі, зокрема для посилення базової соціальної захищеності населення, є недостатніми порівняно з дією чинників, що посилюють бідність населення [4].

3. Посилення гендерної нерівності, фемінізація бідності і безробіття. Як відомо, населення жіночої статі володіє вищим освітнім потенціалом при зайнятості на менш престижних робочих місцях з нижчою майже на третину заробітною платою ніж у чоловіків (у середньому це близько 70 % від оплати праці чоловіків). Зокрема, в органах законодавчої влади частка жінок становить 8,5 %, серед власників середнього і малого бізнесу – 20 %. Окрім цього, частка жінок у складі офіційно зареєстрованих безробітних та незайнятого населення є досить високою порівняно з їх часткою у складі працездатного і зайнятого населення, а поширення безшлюбного материнства та значно нижчий порівняно з чоловіками рівень оплати праці значно погіршують їх становище на ринку праці.

4. Знецінення інвестицій в освіту. Викривлена мотивація отримання вищої освіти, відносна легкість її отримання, зниження якості підготовки у вищих навчальних закладах призводить до того, що в сучасних умовах вища освіта загалом не перешкоджає деформації пропозиції на ринку праці, відбувається подальше знецінення дипломів з вищою освітою [4].

Серйозною проблемою розвитку людського потенціалу є профорієнтація і працевлаштування молоді. Так, висока динамічність і ступінь складності, а також невпевненість в завтрашньому дні робить особливо складною проблему освоєння молодими людьми культурного і соціального

середовища. Накладення загальноцивілізаційних негативних тенденцій на специфічні українські труднощі подвійно посилює молодіжну проблематику. В системі освіти і профпідготовки зараз відбуваються суттєві зміни, що негативно позначаються на даній групі населення.

Значний і, на жаль, не завжди позитивний вплив на людський потенціал відіграють науково-технічні досягнення і засоби масової інформації. В умовах постійної конкурентної боротьби і відсутності дієвих інструментів правового контролю, а також морального самоконтролю, засоби масової інформації часто маніпулюють як індивідуальною, так і колективною свідомістю та поведінкою.

Отже, можна стверджувати, що на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства, людський потенціал виступає істинним багатством країни, регіону, організації, а його активізація сприяє переходу економіки на інноваційний шлях розвитку. Вивчення проблем розвитку людського потенціалу потребує комплексного підходу, адже в Україні досить велика кількість розумних, талановитих і працьовитих людей, які готові вкладати свій час і ресурси на розвиток власного міста, країни і суспільства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Формування і розвиток людського потенціалу регіону: сутність, сучасні тенденції та методи оцінювання / Монографія / Під ред. В.Г.Никифоренка / МОН України. Одеський нац. економічний унів-тет – Одеса: BOI COIU «Атлант», 2018. – 103 с.
2. Козарезенко Л.В. Державне регулювання розвитку людського потенціалу в контексті політики підвищення якості життя населення // Економіка розвитку - № 1 (69), 2014. – с. 55-63. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiG0pmvyerlAhXpsosKH_T_ICm4QFjADegQIARAC&url=http%3A%2F%2Fwww.ed.ksue.edu.ua%2FER%2Fknt%2Feu141_69%2Fe141koz.pdf&usg=AOvVaw37Z79CG6Bw--i4h6iKduMk
3. Індекс людського розвитку UNDP in Ukraine [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/annual-reports/hdr-2018-statistical-update.html>
4. Мартинова Л.Б. Людський потенціал та його значення у соціально-економічному розвитку країни// International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE”№ 2(6), Vol. 2, February 2016. – с. 29-32. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25467832>

Сметанюк Олена Анатоліївна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, Elena_smetaniuk@ukr.net

Янова Даніель Анатоліївна, студентка групи МЗД-18мі, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, danielyanova@gmail.com

Smetaniuk O. A. - PhD, Associate Professor, Associate Professor on Department of Management, Marketing, and Economics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Yanova D. A. – student of group MZD-18mi, faculty of management and information security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.